

TÜRK KÜLTÜRÜNDE İNSAN-NESNE İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KAZAN- I

THE CAULDRON IN THE CONTEXT OF HUMAN-OBJECT RELATIONSHIP IN TURKISH CULTURE- I

Sinan YAMAN*

ÖZ: Dil ve kültür arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki, toplumları oluşturan maddi ve manevi öğeleri içermekte ve şekillendirmektedir. Kültüre ait bu öğelerden biri olan nesneler ve nesneler üzerinden kurulan ilişkiler de dil, toplum ve kültür bağlamında ortaya çıkmaktadır. Farklı özelliklere sahip her türlü cansız varlık olarak nitelenen nesneler, ilk çağlardan itibaren insanoğlunun bireysel ve toplumsal ilişki ile iletişimlerinde belirleyici olmuştur. Nesnelerin insan ilişkilerindeki bu özelliği insan-nesne arasındaki etkileşimi tanımlamaktadır. Nesneler, insanoğluyla birlikte ortaya çıkmış ve zaman içerisinde evrilmiştir. Türk toplumunda, özellikle yemek kültüründe mutfak gereçleri içerisinde değerlendirilen “kazan” önemli bir nesnedir. Bu nesneyi önemli kulan unsur, nesnenin insan-nesne-toplum etkileşimindeki gelişimi ve kazandığı sembolik anlamlardır. Kazan, yemek pişirmede kullanılan bir nesne olmasının ötesinde halk kültürünün farklı türlerinde kendisine yer bulmuş özel bir araçtır. Bu çalışmada, Türk toplumunun nesneyle kurduğu ilişkinin tespit edilmesinde “kazan” sözcüğü seçilmiştir. Bu nesnenin Türk halk edebiyatının *anlatmalık* ve *konuşmalık türleri* içerisinde nasıl ortaya çıktığı, gelişim ve değişim gösterdiği eldeki verilerle ortaya konulmuş ve nesnenin sürdürülebilirliği belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmayla, Türk toplumunun kazan nesnesinin kullanım alanları, kazandığı anlam ve semboller ile Türk dünya görüşündeki yansımaları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dünya görüşü, İnsan-Nesne İlişkisi, Kazan, Nesne, Türk Halk Kültürü

ABSTRACT: There is a very close relationship between language and culture. This relationship includes and shapes the material and immaterial elements that make up societies. Objects, one of these elements of culture, and the relationships established through objects also emerge in the context of language, society and culture. Objects, which are characterized as all kinds of inanimate beings with different characteristics, have been decisive in human beings' individual and social relations and communications since the early ages. This feature of objects in human relations witnesses the interaction between human and object. Objects emerged together with human beings and evolved over time. In Turkish society, especially in food culture, the “cauldron”, which is evaluated among kitchen utensils, is an important object. What makes this object important is its development in human-object-society interaction and the symbolic meanings it acquires. Beyond being an object used in cooking, the cauldron is a special tool that has found its place in different genres of folk culture. In this study, the word “cauldron” has been chosen to determine the relationship of Turkish society with the object. How this object emerged, developed and changed within the narrative and speech genres of Turkish folk literature will be revealed with the available data and the sustainability of the object was determined. With this study, the usage areas of the cauldron object in Turkish society, the meaning and symbols it has gained and its reflection in the Turkish worldview have been revealed.

Keywords: Worldview, Human-Object Relationship, Boiler, Object, Turkish Folk Culture

* Dr. Öğr. Üyesi-Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü/Tokat-sinan.yaman@gop.edu.tr (Orcid: 0000-0002-6951-3432)

Giriş

İnsanoğlunun sosyal ilişki ve iletişimlerinde nesnelerin önemli bir işlevi vardır. Nesneler, insanoğluyla birlikte var olmuş ve sürekli bir etkileşim içerisinde varlığını sürdürmüştür. Zaman içerisinde değişim ve gelişim gösterse de nesneler ve insanlar arasında güçlü bir etkileşim gözlemlenmektedir. Toplumsal ve sosyal etkenlere bağlı olarak insan-nesne arasındaki ilişki veya etkileşimde, insanın nesnelerle kurduğu bağın değiştiği, evirildiği, geliştiği ve kimi zaman da koptuğu görülmektedir.

Nesneler, insan hayatında önemli bir yere sahip olduğu için farklı disiplinlerin dikkatini çekmiş ve bu alanların inceleme konusu olmuştur. Yapısalcılık, post-yapısalcılık, gösterge bilimi gibi disiplinlerle birlikte 1980'lerden itibaren nesne özelinde “maddeciliğe dönüş”ün yoğunlaştığı gözlemlenmektedir (Uçar, 2012: 11). Bu alanlarda maddi kültür ögesi olarak değerlendirilen nesneler, sadece bir gerçeklik değil aynı zamanda toplumlara ait kültürel unsurlar olarak da görülmelidir. Nesneler üzerine yapılan önemli çalışmalardan biri Jean Baudrillard’a aittir. Baudrillard’ın *Nesneler Sistemi* (1968) adlı eserinde, nesneler, onların işlevleri ve sınıflandırılmaları üzerine durulmuştur. Csikszentmihalyi ve Rochberg-Halton’un *Eşyanın Anlamı: Evsel Simgeler ve Benlik* (1981) adlı çalışmalarında nesneler kategorize edilmiştir. Buna göre nesneler, “Benlik ve yaratım simgesi nesneler, statü simgesi olarak nesneler ve toplumsal bütünleşme/farklılaşma simgesi olarak (Csikszentmihalyi ve Rochberg-Halton, 1981: 51; Özsaray, 2021: 82)” olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirilmektedir. Bu başlıklar, nesnelerin insanoğlunu kuşatıcı yönünü de ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Nesnelerin insanoğlu kuşatan bu yönünü Ali ve Velten şu şekilde ifade etmektedir:

“İlkel çağlarda insanlar mağaralarda yaşar ve diğerleriyle iletişimlerini sürdürmek için ses çıkarmak ve ateş yakmak amacıyla farklı nesneler kullanırlardı. Teknolojik yenilikler sayesinde dijital çağa ulaştık ve iletişimimiz için akıllı telefonlar gibi farklı modern cihazlar kullanıyoruz. Bu şekilde, insanlar başkalarıyla ilişkilerini geliştirirken ve sürdürürken, yaratılışlarından günümüze kadar farklı nesnelerden yararlandılar. Nesnelerin doğası ve türleri zaman içinde değişmiş olsa da, nesneler insanların ilişkilerinde ve iletişimlerinde önemli bir araç olmaya devam etmektedir.” (2017: 2).

Nesnelerin farklı disiplinlerin odak noktası olması, konunun kendi içinde değişik parametreleri olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim alan yazınında insan-nesne ilişkisi, kültürel, dilsel, sosyolojik, nörolojik ve psikolojik yönleriyle incelenmiştir.

Türkçede, insan-nesne ilişkisi bağlamında doğrudan hazırlanmış çalışmalar neredeyse yok denecek kadar azdır. Ancak nesnelerin Türk dilinde, kültüründe, toplumsal yaşamında nasıl yer aldığı, işlevleri ve görünüşleri üzerine çok sayıda çalışma vardır. Bu açıdan Türk kültüründe incelenmesi gereken nesnelerden biri de *kazandır*. Bu nesne, Türk mutfak kültüründe, mutfak araç-gereçleri içerisinde yer almaktadır.

*Kazan*ın çalışmaya konu olmasındaki etken ise nesnenin Türk toplumunda sadece mutfak kültürü içerisinde kalmaması, toplumun bu nesneyle ilişkisine bağlı olarak farklı kullanımlar ve anlamlar kazanmasıdır. Bu ilişki dil, edebiyat, kültür ve siyaset gibi farklı alanlarda kendini göstermiştir.

Kazan, Türk kültüründe insanlarla sürekli bir etkileşim hâlinde olan önemli bir nesnedir. Bu yüzden, Türk halk edebiyatının farklı türlerinde *kazan* nesnesine sıkça rastlanılır. Çalışmada *kazan* nesnesi, Türk halk edebiyatının *anlatmalık* ve *konuşmalık türleri* bağlamında incelenmiştir.

1. Kazan Nesnesi Üzerine

Kazan, neredeyse bütün toplumların sözlü ve yazılı geleneklerinde kendine yer bulmuş önemli bir nesnedir. Bu nesne, din, mitoloji, inanç, kültür ve toplum gibi kavramlar etrafında olumlu veya olumsuz yönlerle şekillenmiş ve zaman içinde evrilmiştir. Türk halk anlatılarında da *kazan*ın farklı sembolik değerler kazandığı ve çeşitli işlevlerle kullanıldığı görülmektedir.

Kazan nesnesinin toplumda önem kazanması ve sürdürülebilir olması, bu nesnenin ve işlevinin başlangıcının çok eski dönemlere götürülebileceğini kanıtlamaktadır. Avrasya'nın farklı bölgelerinde bulunan kurganlarda gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda çok sayıda *kazan*ın bulunması, bu nesnenin insanoğlu için önemini ve eskiliğini ortaya koyar. Kurganlarda elde edilen maddi buluntular arasında *kazanlar*, özellikle de *kulplu* ve bakır *kazanlar* oldukça dikkat çekicidir. Karadeniz'in kuzeyindeki İskit kurganlarında kıymetli nesnelerin yanında, özellikle halkın savaş ruhunu yansıtan ve savaş görüntüleriyle bezeli *bronz kazanlar* çıkarılmıştır (Çalış, 2017: 56). Hun kurganlarından çıkarılan *kazanların* ise kendine has özellikleri vardır. Karakteristik kulpları ve ayaklarındaki farklılıklar ile benzersiz özelliklerinden dolayı Hun kurganlarından çıkarılan *kazanlar Hun tipi* olarak adlandırılmıştır (Erđy, 1995). Bu *kazanlar*, *Xiong-nu* ve *Avrupa Hunları* arasındaki bağlantıyı da kanıtlayan maddi kültür numuneleri olarak da kabul edilebilir. Kurganlarda bronz, bakır, seramik gibi materyallerden üretilmiş *kazan örneklerinin* bulunması dikkate değerdir. Ölümden sonraki hayat için savaş aletleriyle birlikte gömülen bu *kazanların* kutsal ve törensel bir yönü vardır. Bu durum, Türk mitolojisinde ve inanç sisteminde *kazan* nesnesinin ateş, ocak ve maden kültürleriyle etkileşim içerisinde olmasının da bir tezahürüdür. “Kazan'ın kutsallığının özellikle “ocak” ve “ateş” etrafında geliştirilen kültle ilişkili olduğu düşünölmelidir.

Ocak, insanın barınmasını ve beslenmesini, bir anlamda hayata tutunmasını sağlayan bir kaynak olarak daima öte dünyayla ilişkili görölmüştür.”(Haznedaroğlu, 2020: 180). Kazan da yaşamın temel kaynağı olan gıdaların pişirildiğı nesne olarak kutsallık kazanmıştır. Türkçede ocak, “ateş, alev” anlamına gelmektedir. Ocak, aynı zamanda insana da benzetilir. Güney Sibirya topluluklarında, “Tör yönüne çevrilmiş olan direğı, yani ayağı *ot baji* (ateşin başı), kapı tarafına dönük olan diğer ikisi ise *ayak ot* (ateşin

ayakları) diye adlandırılır (Lvova vd., 2013: 162). Benzer bir fiziksel benzetim *kazan*la insan başı arasında da bulunmaktadır. “Tuva dilinde her iki kavram, yani “baş” ve “kazan” *baş (paş)* şeklinde aynı sözcük ile ifade edilmektedir” (Lvova vd., 2013: 162). Türkiye sahasında da benzer bir kullanım çeşitli dil unsurlarında tanıklanır. “*Kafam kazan gibi*” deyiminde baş ve kazan arasında bir benzerlik ilgisinin kurulduğu görülmektedir.

Kazan nesnesinin ateş kültüyle ilintili olarak kutsandığı söylenebilir. Bu kutsallık, ateş ve ateşe dair olan nesnelere de sirayet etmektedir. Bu nedenle ateş kültüyle bağlantılı olarak kazanlar da kutsiyet kazanan güçlü bir nesne olarak düşünülmektedir. “Ateşin ve kazanın canlandırıcı varlıkları ve çiğ olanı pişmiş hâle getirmeleri, mitolojik görüşler çerçevesinde yenilenme ve yeni bir duruma geçme ile özdeşleştirilir” (Lvova vd., 2013: 166). Altay topluluklarında, şamanların, şaman olarak seçilme süreçlerinde bir çeşit ritüelistik pişme eyleminin gerçekleştiği inancı vardır. “Hazırlık döneminde şaman adayı ruhların hâkimiyeti altına girer ve ruhlar onu yeniden *yaratır*. Şaman özel kazanda *pişirilir*” (Lvova vd., 2013: 166). Benzer bir durum İslam sonrası gelenekte de görülür. *İnsan-ı kâmil* olmak isteyen dervişlerin pişmesi ve hatta yanması gerekir. Bu durum, Mevlânâ’nın “Hamdım, piştim, yandım” (Yeşiltaş ve Dinç, 2011: 102) sözleriyle daha iyi anlaşılır. Sembolik pişirmenin koruma amacı güttüğü ve Kalmık geleneğinde bebeklerin bu şekilde altı yanan ateşte, bir kazan içine konularak kısa bir süreliğine pişirildiği görülür (Lvova vd., 2013: 166). Bebeğin korumaya alındığı bu uygulama sonucunda, bebeğin piştiği o kazana da aile içinde kutsallık atfedilir. Bu durum, kazana ve ateşe verilen değeri artırmakta ve bunları aileyi simgeleyen unsurlar hâline getirmektedir. Çünkü ateş ve kazan, aile bireylerini bir araya getiren unsur olarak iyi; ateşin yok edici gücünden yararlanarak kötücül varlıkları temsil etmesi açısından ise kötüyü bünyesinde taşımaktadır. Kazan nesnesi kötücül varlıklarla iletişim aracı olarak da kullanılır. Kazanın ters çevrilmesiyle alt dünyayla irtibat kurulduğuna inanılır. İnsan alt dünyayla irtibat kurması ölümle de bağlantılıdır. “O geçici ölüm durumuna geçmelidir, yani kazanın altında olmalıdır” (Lvova vd., 2013: 166). Hakaslarda, evde yaşanan tekrarlı bebek ölümlerinde, bebeği öldüren kötücül ruh kazan yardımıyla uzaklaştırılır. “*Imay çabırarga* (Imay’ın zapt edilmesi) töreninde ateş, ters çevrilmiş kazanla söndürülür” (Lvova vd., 2013: 172) ve şaman kötücül ruhu alt dünyaya götürür. Benzer bir uygulama, nazardan korumak için bebeklerin yüzüne ve göz çevresine kazandan alınan karayı çalmak suretiyle Anadolu’da da yapılmaktadır. Ayrıca kazanın devrilmesi ya da ters çevrilmesi, düzenin bozulmasına da delalettir. “Ulûfelerini alamadıklarında ya da hünkârın bazı uygulamalarını beğenmediklerinde yeniçeriler kazan kaldırırılar. İsyan ve başkaldırı anlamına gelen bu tepkinin aslı da yeniçeri ocağındaki büyük mutfaklardaki yemek kazanlarının ters çevrilmesi olayı” (Yavuz ve Baş, 2017: 199) olarak görülür. Yeniçerilerin isyan edeceği zaman yemek yedikleri kazanı devirmeleri kötücül bir hüviyete büründüklerinin sembolik bir gösterimidir.

Bir eşya olarak *kazan*, Şamanik uygulamalarda, büyücülükte ve çeşitli törenlerde “bir dönüşüm aracı” olarak kullanılmaktadır. *Kazan* şeklindeki nesneler, “Tanrıça inancı, yenilenmenin sembolleri olarak Büyük Ana’nın rahmini temsil eden dairesel şekilli kaplar, vazolar, kadehler, fırınlar ve benzerleriyle ilişkilendirilmiş ve bu yuvarlak kaplar yeniden doğuşu ve aydınlanmayı” (Glaser, 2021: 192) ifade eder. Buna bağlı olarak mitolojide *kazan* miti yeniden doğuş ve aydınlanma düşüncesini ortaya çıkartmakta ve bu nedenle Tanrıçanın rahmini sembolize etmektedir. Nitekim Anadolu’daki *Kybele*, Mezopotamya’daki *İnanna* ve Türklerdeki *Umay Ana* inançlarının doğrudan doğurganlıkla ilgili olduğu rahatlıkla söylenebilir. Güney Sibirya Türklerinde, “döllenmiş rahimle özdeşleştirilen içi dolu kazan ve kaynayan kazan motifleri” (Lvova vd., 2013: 169) doğum ve üretkenlik simgesi olarak görülür. Kazanın ana rahmini temsil etmesi, Türk mitolojisindeki mağara kültüyle de ilişkilendirilebilir. Mitolojik Ana’nın doğurganlık simgesi olan mağara, zamanla Gök Tanrı inanç alanına dâhil edilmiş ve ata kültüyle donatılmıştır (Bayat ve Çama, 2023: 135)”. Kapalı ve karanlık olarak nitelendirilebilecek mekânlar, özellikle dişil özelliği ön planda olan nesneler Türk mitolojisinde kutsiyet kazanmıştır. Mağara ve kazan da bu şekilde kutsallık kazanmış olmalıdır. Nitekim Şor destanı *Kartıga Pergen*’de bebeğin “Altı kuşak boyunca duran altı kulaklı dökme kazanın altına girerek” (Lvova vd., 2013: 173; Direnkova, 1940: 13) altı yıl sonra buradan küllerin içinden doğarak çıkması iyi bir örnektir. Ateş, kül ve kazan, kahramanın kazanın altına girerek yeniden doğmasını simgeler. Kazan burada yeraltı dünyasına açılan bir kapı görevi de görür. Çünkü Şamanik toplulukların alt dünya tasavvurunda kazan, “Hayat taşıyan tek nesne olarak görülür” (Lvova vd., 2013: 168). Kazanın mağara gibi ana rahmini temsil etmesi durumu, farklı toplumların kültürlerinde de çeşitli efsane, masal, destan ve edebî eserlerle tanımlanabilmektedir. *Kazan* nesnesinin, Kelt Üçlü Tanrıçası *Morrígan*, İngiliz destanı *Beowulf*, Eski Norveç *Wurd* ve *Urd* inancı, Shakespeare’in *Macbeth*’i, Rus masallarındaki kötücül varlık *Baba-Yaga*, *Der Eisenofen* (Demir Ocağı) isimli Alman masalı (Glaser, 2021: 191-205) gibi farklı kaynaklarda çeşitli şekillerde sembolize edildiği söylenebilir.

2. Anlatmalık Türlerde Kazan

Türk halk edebiyatının, “Anlatma eylemine dayalı olarak oluşturulan sözlü edebiyat türlerinden mitler, epik destanlar, efsaneler, masallar, halk hikâyeleri ve fıkralar (Çobanoğlu, 2018: 103) *anlatmalık türler* olarak kabul edilir.

Kazan nesnesi, Türk halk anlatılarında yer alma şekli, sahip olduğu/kazandığı nitelikler ve taşıdığı ayırt edici özelliklere göre tasnif edilmiştir.

Anlatılardaki kullanımlarından hareketle, *kazanın* çok değerli bir eşya olduğu ve Türk mitolojisinde kutlu kazanların “mevki ve rütbe sembolü” olarak kabul edildiği görülür. Ögel, bu durumu şu şekilde belirtmektedir:

“Kazanın demir kulpunu tutma yani “demir çekkini tuttu” demek bir kişiye bir toplulukta bir hak ve mevki vermektir. Kazancı ise aşçı demektir. Fakat kazancı aşçı olduğu kadar kazana sahip olan veya yemek kazanının muhafızı da (kesselhüter) demektir. Bu da topluluk içinde bir mevki ve rütbedir. Hunlardan Orta Asya’da da üçayaklı birçok kutlu kazanlar bulunmuştur.” (2014: 741-742).

Kazan, Türk kültüründe kutsal ve tanrısal bir nesne olarak görülür. Bu yüzden, kutlu kazanın yanı sıra bu kazana sahip kişinin de ait olduğu toplumda ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu anlaşılır. Nitekim ocak, üçayaklı sacayağı ve kazan, ateşin yandığı yeri oluşturur ve burası “Tanrının bölgesini ifade eder” (Lvova vd., 2013: 162). Kazan ve kazana ait bir öğeye sahip olunması da toplumda ayrıcalıklı bir durum ve statü vermeyle ilişkilendirilir.

Kazan, Türk halk anlatılarında ulaşılmak istenen “arzu nesnesi, kutsalı koruyan bir nesne ve özel bir aracı” olarak görülür. Kazak destanlarından *Kulamergen-Joyamergen*’de, Joyamergen’in Yılanbek’in onu göndererek bulması istediği nesne, *altın kazan*dır. *Altın kazan*ın bulunduğu yer de onu özel kılar, “Altın kazan, su altındaki periler diyarındadır” (Arıkan, 2007: 383; Arvas, 2012: 133). Bu destanda *altın kazan*, hem bir imtihan aracı hem de arzu nesnesidir. Karaçay-Malkar destanlarından Fuk destanında da *kazanın* benzer bir kullanımına rastlanılır. Nart prensi *Fuk*, kendi halkından “Gökyüzünden iple sallandığı bir kazan ile vergi alır” (Tavkul, 2004: 65). Gökyüzünden sallandırılan kazan, vergiyi kahramana ulaştıran kıymetli bir eşya statüsündedir. Güney Sibiryâ topluluklarında alt dünyayla bağlantıyı sağlayan bir araç olan kazan, burada da gökyüzüyle yer arasındaki bağlantıyı sağlayan bir nesne durumundadır. Tokat-Zile’de anlatılan *Arap Dede* efsanesinde, *kazan* şu şekilde geçmektedir: “Arap Dede’nin bulunduğu kabirde bir *kazan* altın olduğu; bu altını bulmak için türbenin delik deşik edildiği; hatta bir defasında altın dolu *kazana* ulaşıldığı; ancak altınların üstünde Arap Dede oturduğu için alınamadığı” (Topaç, 2024: 391) ifade edilmiştir. Burada kazan, içindeki altınlarla birlikte arzu nesnesi görevi görür ve hazinenin maddesel boyutu hakkında fikir verir. *Kazan*, *Âşık Garib* hikâyesinde, kahramanın bir adamının adı olarak *Kazanda Kaynamâz Ömer* (Güneş, 2019: 47) ifadesinde geçmektedir. Bu epitet, hem Ömer’in kazana sığmayacak kadar geniş fizikte olabileceğini hem de koruma amaçlı olarak yapılan kazanda pişirerek kutsama ritüelini akla getirmektedir.

Kazan, Türk halk anlatılarında “büyü, sihir yapılmasına ve keramet gösterilmesine” aracılık eden bir nesne olarak tasavvur edilir. Er Töştük destanında, *kazan* sihirli bir nesne olarak karşımıza çıkar ve “kırk kulplu kara kazan” (Temur, 2018: 36) olarak anlatıda geçer. Burada kazan nesnesinin hem rengine hem de ayırıcı özelliği olan *kırk kulpa* gönderme vardır. Tokat-Reşadiye’de anlatılan bir efsanede, “Trabzon’a sefere giden Fatih ordusu için Şeyh Yakup’tan su ister, Şeyh odasına kapanır ve ordunun durumuna ağlayarak *kazamını* gözyaşlarıyla doldurur” (Topaç, 2024: 359). Bu anlatıda *kazan*, keramet gösterilmesinde kullanılan özel bir nesne görünümündedir. Bu kazanın, Şeyh Yakup’a ait olması da onu kutsal kılan bir durumdur. Kazan, Türk halk anlatılarında özellikle masallarda kötücül

tiplerle beraber görülmektedir. Masallardaki cadı tipi, büyüyle sihir yapan, kötücül ve olağanüstü bir varlık olarak tasavvur edilmektedir. Masallardaki bu görünüm sadece Türk masallarına özgü değildir. Hz. Âdem'in eşi olan Lilith ya da Havva'nın "cennetten kovulma" günahına sebep olduğu gerekçesiyle kadınlar, Musevilik, İsevilik ve İslam'da hor görülmüşlerdir (Berktaş, 1995; Arslan Karaküçük, 2010: 43-44). Bu durum, ataerkil yaşam biçiminin bir sonucu olarak da görülebilir. Kaynağı daha çok dinî anlatılar temelinde ortaya çıkan ancak farklı coğrafyalarda değişikliklere uğrayan cadı tasavvuru, genellikle olumsuz kadın tipi üzerinde şekillenmiştir. İnsanlar, şifalı otları toplayarak ilaç hazırlayan ve çevresine yardım eden kadın figürünü olumsuz bir şekilde yorumlamışlar ve bu kadınlara çeşitli işkenceler yapmışlardır. "Kadınların *cadı* olarak adlandırılmaları ve büyücülükle suçlanmaları, kadınların kamusal alandaki varlığını görünmez kılarak, bunun sonucunda şiddete, işkenceye ve infazlara maruz bırakılmalarını artırmıştır" (Kara, 2022: 74). Bu kadın tipinin, "Yaşarken insanlara zarar veren, dedikodu yapan, geçimsiz insanların öldükten sonra mezarından çıkıp dirilerek insanları huzursuz eden bir varlığa dönüşümü Anadolu'da hortlak inancı ile ilişkilendirilmektedir." (Yaman ve Yaman, 2020: 144). Bu durumu Borataş, "Cadılar hortlayan ölümlerdir." (1984: 79) şeklinde izah eder. Türk masallarında cadı tipi olarak karşımıza çıkan kadınlar, şekil değiştiren, büyü yapan, kandıran kötücül varlıklar olarak tasavvur edilir. Cadılar, bu eylemlerini gerçekleştirirken özellikle büyüye başvurmaktadır. Büyünün ortaya çıkartılmasında yararlanılan nesne ise *kazan*dır. *Kazana* çeşitli otlar, sıvılar, insana veya hayvana ait çeşitli parçalar katılır ve sihirli sözlerle büyüler yapılır. Bu nedenle masalarda, *kazan* genellikle kötülüğe kaynak olan araç olarak görülebilir. *Köpekle Evlenen Kız* masasında *kazan* nesnesinin farklı şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Bu masalda, "Padişahın deli kızını akıllandıracak olan kahraman dağda gezerken, birisinin kazanla et pişirdiğini görür. Bununla padişahın kızına sihir yapıldığını öğrenen kahraman, adamı alt ederek sihri bozar ve kızı akıllandırır." (Sakaoğlu, 2002: 237). Burada *kazan*, cadının sihir yapmada kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkar. *Kara Üzüm* adlı masalda, "Dayısı çocuğa siyah üzüm bulursa yememesini, yerse ateşin söneceğini söyler. Çocuk bulduğu siyah üzümü yer, ateş söner. Ateş aramaya gittiği yerde üç kazanın kaynayıp birbirine döküldüklerini, başlarında duran üç hocanın kâğıt yazıp kazanlara attıklarını görür." (Günay, 1975: 468). Burada da *kazan* nesnesi büyü yapımında kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu kazanların ve bu kazanların başında duran hocaların sayısının üç olması oldukça dikkat çekicidir. *Kazan*, Türk halk anlatılarında bir, üç, altı, yedi, dokuz ve kırk gibi özel anlamlar yüklenen farklı sayı sembolleriyle birlikte kullanılmaktadır. "Halk inanışlarında "üç", "dört", "beş", "yedi", "dokuz" ve "kırk" gibi bazı sayılara özel anlamlar yüklendiği ve bu sayıların kutlu sayıldıkları" (Durbilmez, 2008: 340) görülür. Torebekzy, "Türklerde sayıların iki farklı amaçla anlam kazandıklarını" (2021: 84) belirtir. Buna göre sayıların anlamları; "İnsanların tabiat olaylarına karşı duyduğu

korkudan dolayı oluşan dünyayı tanıma isteği; ikinci olarak ise mitolojik düşünceden, yani insanların kendilerini tabiatın bir parçası olarak kabul etmesinden dolayı” (Ryskulbek vd., 2020: 142-157; Torebekkyzy, 2021: 84) ortaya çıkmıştır. Türk halk anlatılarında, kazan nesnesinin *üçayaklı sacayağı, kırk kulplu kazan, yedi ustanın yedi çekekle yaptığı kazan, altı kulaklı kazan, üç kulaklı kazan, üç kazan, bir kazan* gibi farklı kullanımları tanıklanmıştır.

Kazan, Türk halk anlatılarında sahip olduğu” ayırıcı renkler” ile tasavvur edilir. Türk halk anlatılarına bakıldığında *kazan*ın, ateş ve isten dolayı *kara* rengini aldığı ve bu renk ile özdeşleştiği görülür. *Er Töştük* destanında geçen, *Kazanday kara el menen* “kazan gibi kara halk ile” (Yeşildal, 2015: 957) kullanımı da halkın rengine bir göndermedir. Burada halkın fiziksel özelliği olan esmer oluşu ile kazanın kara renkli oluşu arasında bir bağlantı kurulmuştur. Yine *Er Töştük* destanında, sihirli bir nesne olarak karşımıza çıkan ve “kırk kulplu kara kazan” (Temur, 2018: 36) olarak anlatıda geçen kullanım da dikkat çekicidir. Destanlarda, kazanlar genellikle ayırt edici özellikleri ön plana çıkarılarak ve abartılarak verilir.

Kazan nesnesi anlatılarda “günlük hayattaki kullanımıyla” yani bir mutfak gereci olarak öne çıkar. Birçok Türk destanında *kazan*, mutfak gereci olarak karşımıza çıkar. Köroğlu’nun Polken rivayetinde kazan, kâzân şeklinde kullanımıyla bir mutfak aracı (Akan, 2019: 76) olarak geçer. Kırgızların *Askazan Baatır* destanında *kazan*, anlatıda önemli bir figür olarak karşımıza çıkar. Destanın başkahramanı Koşuraş isminde avcılığıyla ve cömertliğiyle ün yapmış bir yiğittir. Halkı o dönemde tarım yapmamaktadır. Koşuraş, ava çıkmadan hemen önce halkına: “Kazanlarınızı asın, sularınızı ısıtın, hazırlıklı olun (Egimbaeva, 2012: 39)” dediği için halkı tarafından “Askazan” olarak adlandırılmıştır. “Avcılık, toplayıcılıkla birlikte insanoğlunun en eski geçimlik faaliyetlerinden (Tuncel, 2023: 1123)” biridir ve burada zorunlu olarak yapılması gereken bir eylem olarak karşımıza çıkar. Başkahramanın sürekli av eti getirmesi, bir yönetici ya da beye yakışacak türde bir davranıştır ve bu durumun, yönetici kesimin “Halkı maddi ve manevi yönlerden rahat içinde yaşatma ve mutlu kılmayı” (Diken, 2023: 91) amaçlayan eski Türk devlet geleneğinin bir tezahürü olduğu söylenebilir. Eski Türklerde av eti, hem gündelik hayatta hem de düzenlenen toylarda tüketilir. Kahramanın *Askazan Baatır* epitetini alması oldukça dikkat çekicidir, çünkü destanın sonraki bölümlerinde kahramanın kendi adının neredeyse hiç geçmediği görülür. Zorluklar karşısında yarar gösteren kahramanlara yeniden ad/lakap/epitet verme Oğuz Kağan destanında da görülen bir durumdur. Nitekim Özarslan, Oğuz Kağan’ın savaş esnasında yarar gösteren Saklab, Kalaç, Kanglı ve Kıpçak isimli beylere, yaptıkları işlere göre ad/lakap verdiğini (1998: 432-433) belirtir. *Dede Korkut Hikâyeleri*’nde kahramanlardan genellikle yapılması güç bir işi başarmaları ve adı kazanmaları istenir. *Boğaç Han*, boğayı alt ettiği için; *Basat* ise *Tepegöz*’ü öldürdüğü için adlarını kazanmışlardır. Dede Korkut’un 2019’da keşfedilen Türkmen Sahra/Günbed nüshasındaki on yedinci soylamada, *Salur Kazan*’ın eski adı *Deli Dönmez* olarak geçmektedir.

*“Ak sırtımın üstüne ‘hop’ diye kaldırdım,
Kazanı boşaltıp yere koydum,
Adım Deli Dönmez iken,
Ad kazanan Kazan idim.”* (Ekici, 2019: 190-191).

Boylarda, “*Deli* kelimesi kendi gücüne aşırı şekilde güvenen ve korkusuzca –bazen şuursuzca- hareket eden kahramanlara verilen bir unvan olarak” (Kocakaplan, 2004: 24) görülür. Dede Korkut’ta *Deli Dumrul*, *Deli Karçar*, *Deli Dünder*, *Delü Evren*, *Deli Karabudak* ve *Deli Dönmez* bu lakaba sahip olan kahramanlardır. Bir ad/epitete sahip bir kahramanın yeniden ad/epitet alması önemli bir durumdur. *Deli Dönmez*’in *Salur Kazan* adını kazanmasında, “*Ejderhayı yenmesi, yuvarlanan taşı tutması, kara kazanı kaldırması, kimsenin kıpırdatamadığı katı yayı çekmesi ve şişi ayağıyla yere perçin etmesi* gibi meziyetleri zikredilmiştir.” (Haznedaroğlu, 2020: 174). *Salur Kazan*’ın kazandığı yeni adın kendi lakabı ve isminin önüne geçmesi Oğuz Kağan’ın beylerine verdiği ad/lakapları ve Kırgız destan kahramanı *Askazan Baatır*’ı hatırlatmaktadır. *Âşık Garib* hikâyesinde, “Günlerde bir gün Erzurum’a geldi. Bir yaylaya konup, andan kazanları kaynadıp, pilav pişirip, Erzurum ahâlîlerini çağırıp, ziyâfet eyledi” (Güneş, 2019: 125) ifadesi geçer. Burada ziyafet vermenin bir ön koşulu olarak *kazanların* kaynaması gösterilebilir. Kazan, burada mutfak gereci olarak kullanılmıştır. Erzurum’da anlatılan *Pir Ali Baba* efsanesi de benzer şekilde kazanın mutfak gereci olarak işlendiği bir anlatıdır. Cinler, *Pir Ali Baba*’nın çalıştığı değirmene gelir ve besmele çekilmeyen malzemelerle bir kazan helva pişirirler (URL-1). Cinlerin besleme çekilmeyen malzemelerle helva yapması, yapılan yemeğin ve kazanın kutsiyetini bozmaktadır. Bu durum da hayatın olağan akışına terstir. Makedonya’dan derlenen bir *Nasreddin Hoca* fıkrası da hayli ilginçtir. *Hoca ile Çarın kızı* isimli fıkrada, “İdamdan önce Hoca’nın son isteği sorulur. *Hoca*, su dolu bir kazan ve mum ister.” (Raykoviç, 1965: 8; Duman, 2018: 453). *Hoca*, kazan ve mum örneğinden kendisinin suçsuz olduğu gerçeğini kabul ettirir. Bu fıkrada da *kazan*, günlük bir mutfak aracı olarak kullanılmıştır.

Kazan, Türk halk anlatılarında “fiziksel nitelikleriyle” vurgulanan bir nesne görünümündedir. Kazak destanlarından Dotan-Batır’da, “*Jelayak* o kadar hızlı koşar ki, durmak için ayaklarına kazan büyüklüğünde taşlar bağlar” (Arıkan, 2007: 245; Arvas, 2012: 135). Bu destanda *kazan*, kahramanın fiziksel gücünü ön plana çıkarabilmek için kullanılan bir semboldür. *Kazan*ın benzer bir kullanımına Manas destanında da rastlanılır. Destanda, “Çinli *Dan-dan* adlı pehlivanın kazan kadar büyük bir güzü vardır” (Orzabakoğlu vd., 2007: 349; Arvas, 2012: 153). Er Töştük destanında geçen *Can kazanday başı bar* “Koca kazan kadar başı var” (Yeşildal, 2015: 648) ifadesinde yine bir canlının fiziksel özelliğine *kazan* üzerinden gönderme yapılmıştır. Bu ifade akla, Tuvaların kazanla baş arasındaki kurdukları bağlantıyı getirmektedir. Türk halk hikâyelerinde yararlanılan tasvirler de dikkat çekicidir. “Yapağı saçlı, bir kazan başlı, bir kazma dişli... Bir inek başlı, bir camus ayaklı, karnı dalaklı, burnu sümüklü, gözü çapaklı, kalbur kulaklı...”

Beli bükülmüş, dişi sökülmüş, bir nesne bilmez, hiç yüzü gülmez” (Boratav 1946: 44). Bu tasvirlerden *kazan başlı*, destan ve masallarda da karşımıza çıkan bir farklı Türk lehçelerinde de tanıklanan bir kullanımdır. *Kazan Kafalı Kazma Dişli* adlı masalda, “Çocuğu olmayan kadının duası üzerine “Kazan kafalı, kazma dişli” bir çocuğu olur. Bir süre sonra kızlarının bir dev olduğunu anlayan aile onu evde bırakıp diğer çocukları ile birlikte kaçmak isterler. (Şimşek, 2001: 125)” şeklinde geçmektedir. Bu masalda, *kazan* nesnesi masallardaki karakterlerin “olağanüstü görünümlere ve güçlere sahip olabileceğinden hareketle” fiziksel özellikleri açısından öne çıkarılmış ve masal kahramanının lakabı olarak kullanılmıştır. Nitekim “Lakapların oluşturulmasında etkili olan faktörlerinden belki de en önemlisi insanların fiziksel özellikleri veya dış görünüşleridir” (Yaman, 2023: 123). *Kazanın* ağır, hantal ve büyük yapıda olması, masal karakterinin bedensel anomaliliğini sembolize etmek için verilmiştir. *Mantar gazanı* isimli Erzurum fıkrasında, “Bir de bahdım ki ustalar iri bir gazan yapirlar. Yedi tene usta gazanın içerisine girmiş vur ha vur edirler. Parçaları birbirine eklerler. Gazan ele büyük ki, yedi çekicin sesi birbirine ulaşmır” (Bedir, 2023: 119) ifadesi geçer. Burada *kazan*, büyüklüğüyle ön plana çıkarılan bir mutfak gerecidir. Kazanın içerisinde yedi tane ustanın girip çalışması, çekiç seslerinin birbirine ulaşmaması, mübalağaya dayanana çok büyük bir kazan tasavvurunu akla getirir. Ayrıca kazanın isminin *mantar kazanı* olması, bu nesnesin “özel bir kullanıma” sahip olduğunu da gösterir.

Kazan, Türk halk anlatılarında “kişileştirilen” kullanımlara sahiptir. Türk fıkraları denilince akla *Nasreddin Hoca* gelir. *Hoca - kazan*, *Hoca - düdük* ve *Hoca - yoğurt* ikilileri, birbiriyle özdeşleşmesi bakımından insan-nesne ilişkisine güzel örneklerdir. Nasreddin Hoca’nın *Kazan Doğurdu* fıkrasında, *kazan* nesnesinin kişileştirildiği görülmektedir. *Hocayla* özdeşleşen bu fıkrada, “Hoca komşusundan bir gün kazanı ödünç ister. İade ederken de hem teşekkür eder, hem içine minik bir kazan koyar... (Tokmakçioğlu, 1991: 164)”. Fıkrada hem doğum yapan hem de ölen *kazan* oldukça dikkat çekicidir. İnsanın açgözlülüğü *kazan* nesnesi üzerinden hicvedildiği görülmektedir.

Kazan, Türk halk anlatılarında “bir cezalandırma aracı olarak” vurgulanan bir nesne görünümündedir. Kütahya’dan derlenen bir efsanede kazanın oldukça ilginç bir kullanımı vardır. *Hacı Bektâş-ı Veli*, Moğollara irşat için Moğollara gönderdiği müridi *Can Baba’yı*, Moğol komutan kazanda kaynatarak öldürmek ister ancak üç gün kazanda kalan *Can Baba* ölmez (Gürel, 2023: 89). Kazanda kaynatarak öldürme, bir cezalandırma biçimi olarak Avrasya halklarınca kullanılır. Az da olsa Türklerde de rastlanılan bu infaz şeklinin efsaneye yansması oldukça dikkat çekicidir. *Can Baba’nın* kazanda pişirilmesine rağmen ölmemesi akla Mevlânâ’nın insan-ı kâmil olma sürecini özetleyen sözünü de getirir. Hatay’da derlenen bir efsanede, “Şeyh Muhammed el Garip (Arsuz) Türbesi’nden kazan çalmaya çalışan biri kazanı sırtından indirememiş ancak türbeye geri döndüğünde kazandan kurtulabilmiştir” (Bal Hatunoğlu, 2023: 101). Türbe ve ziyaret yerlerine ait olan nesnelerin, orada yatan veli tarafından korunulduğuna inanılır. Bu

efsanede *kazan*, velinin kerametinin gösterildiği bir nesne olarak işlenmiştir. Diyarbakır'dan derlenen bir efsanede, *Hacı Yusuf Efendi*, atına binerken yakaladığı *Kepoz* isimli bir cini, saçından bir parça kendisine köle yapar. Ev ahalisi hamama giderken altı aylık bebeği cine bırakır, cin bebeği süt kaynayan bir kazana atarak öldürür ve köleliğinin intikamını alır (Helimoğlu Yavuz, 2013: 74). Bu efsanede, *kazan* bir cezalandırma ve intikam aracı olarak kullanılmıştır. *Onüç Mehmet* masalında ise *kazan* “Dev, oğlanı yemek için kazan kurup hazırlık yaparken Onüç Mehmet kurnazlıkla kafesten kaçır, geneyi [kene] öldürme bahanesi ile deve oyun ederek kellesini vurur.” (Bakırcı, 2006: 249-251; Yaman, 2023: 221) şeklinde geçmektedir. Bu masalda kazan, devin *Onüç Mehmet*'i cezalandırabilmek ve yiyebilmek yani için kullandığı bir araçtır. *Kazan* nesnesi, masallarda genellikle cadılarla ilişkilendirilse de yukarıdaki masallarda kazanları kullananlar arasında sıradan insanlar ve devlerin de olduğu belirtilmektedir. Bu masalda, kızın dev olması, oğlanı cezalandırmak istemesi ve yamyamlık yapması oldukça ilginçtir. Masallarda yamyamlık belirtisi olarak görülen kaynayan suya birini atmak ve pişirmek, oldukça vahşi bir yöntem olarak görülse de birçok farklı kültürde idam cezasının infazında kullanıldığı bilinmektedir. Nitekim Ortaçağ dönemi Türk devletlerinde *kazan*, suçluların yavaş yavaş kaynatılan suya atılarak idam edildiği nadir görülen bir cezalandırma aracı olarak da karşımıza çıkar (Kanat, 2010: 51).

Kazan, Türk halk anlatılarında “sembolik kullanımlar” da kazanmıştır. Özellikle fıkra türünde dilsel olarak kazandığı bu kullanımlar dikkate değerdir. “Sözlü ve elektronik kültür ortamı mizahında dillendirilen fıkra türünde ticaret, hukuk, inanç ve yönetim gibi sosyokültürel hayatla ilgili başlıca konuları bulmak” (Sevindik, 2001: 238) mümkündür. *İncili Çavuş* fıkralarında da kazan sıklıkla rastlanılan bir nesnedir. Bir fıkrasında *İncili Çavuş*, “Padişahım İstanbul kazan biz kepçe olduk, aradık aradık tüccar başını bulamadık (Kılıç, 2022: 96-100)” der. *İstanbul kazan biz kepçe* ifadesi zamanla deyimleşerek dilimize yerleşmiştir. *Kazan* bu kullanımda, metaforik bir kullanıma kavuşmuştur. *İncili Çavuş*'un başka bir fıkrasında *kazan*ları saray mutfağında tavana astırarak altında ateş yaktırır. Bu işe şaşırان padişahın sorması üzerine, “İncili hemen padişahın musahibi *Celâl Çelebi*'yi göstererek - Onu *Çelebi*'ye sorunuz padişahım, musahip kulunuz Kütahya'da iken böyle kaynatmış” (Kılıç, 2022: 124-134) der. Bu fıkrada *kazan*ın kinayeli bir kullanımı söz konusudur. Musahibin yaptığı iş, ateşten uzakta *kazan* kaynatmaya benzetilerek eleştirilmiştir.

3. Konuşmalık Türlerde Kazan

Türk halk edebiyatında, “Atasözü, deyim, bilmece, alkış-kargış ve tekerlemeleri *konuşmalık türler*” (Çobanoğlu, 2018: 78) olarak sınıflandırmak mümkündür.

Kazan nesnesi, Türk halk edebiyatının konuşmalık türlerinde yer alma şekli, sahip olduğu/kazandığı nitelikler ve taşıdığı ayırt edici özelliklere göre tasnif edilmiştir.

Kazanın konuşmalık türlerde “kişileştirildiği” görülmektedir. “Bilmece, bir şeyin adını anmadan, özelliklerini üstü kapalı söyleyerek, o şeyin ne olduğunu bulmayı karşısındakine bırakan, eğlenceli, sözlü halk edebiyatı ürünüdür” (Yardımcı, 2002, 91). *Bilmecelerde kazan* nesnesine sıklıkla yer verilmektedir. *Kazan*, bilmecelerde hem sorulan soruda hem de aranan cevapta kendisine yer bulmaktadır.

“Ateş üstünde küpesini sallar durur.” (Başgöz ve Tietze, 1999: 399).

“Karanlık yerde kadın kız, küpelerini sallar.” (Başgöz ve Tietze, 1999: 400).

Kişileştirme sanatına başvuru bu iki bilmecenin cevabı *kazandır*. *Kazan*, kâse, kadeh gibi nesneler ve “Mağara, oyuk, kovuk, yarık, delik, kuyu gibi yerler” (Yaman, 2023: 224-285) dışı olarak kabul edilir. Burada da *kazan* dışı bir tasavvur kazanmış ve kendisi kadına, kulpları da kadının küpelerine benzetilmiştir.

Kazan, konuşmalık türlerde “ritüelistik boyutuyla” kullanılan bir nesne olarak görülür ve Türk tekerlemelerinde *kazan* nesnesine sıkça rastlanılır. Saya gezme, yağmur yağdırma, koç katımı, harman gibi törenlerde, özellikle çocuklar tekerlemeler söyleyip oyunlar yaparlar. Türkmen halk kültüründe, çocuklar yağmur yağdırmak için içlerinden birine “eşek/eşecik” adını verir, çeşitli tekerlemeler söyleyerek ve oyunlar oynayarak ev ev dolaşırlar (Azmun, 1966: 66).

“Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde... Bu sözün önü var, arkası yok; gömleğimin yeni var yakası yok... Sabır da bir huydur, suyu var taşı yok. De gel sabreyle sabreyle... İyi ama susuzla sabırsız ne yapar? Ya bir kuyu kazar, ya dolaşır çarşı pazar; ben de aç karın, yüksek nalın çıktım pazara, Mevlam uğratmasın iftiraya nazara... Bir kaz aldım karıdan, boynu uzun borudan! Kendisi akça pakça, eti kemiğinden pekçe, ne *kazan* kaldı ne kepçe! Kırk gündür kaynatırım kaynamaz.” (URL-2).

Bu masal tekerlemesinde *kazan* nesnesi ritüelistik (törenselle) bir kullanımda kendisine yer bulmuştur. Tekerlemelerde özel anlamlar aranması güç olsa da bu tekerleme oldukça ilginç bir şekilde yorumlanabilir. Bahar bayramlarında, koç katımı, harman, yağmur yağdırma gibi özel gün ve törenlerde genellikle kurban olarak büyükbaş ya da küçükbaş hayvan kesilip aş dağıtılır. Burada yenecek, dağıtılacak canlı olarak bir kümes hayvanı olan kazın ifade edilmesi dikkat çekicidir. Kaz gerçekte de çok geç pişen bir hayvandır. Etin kırk gün boyunca pişmediğinin ifade edilmesi de kazanda sembolik pişirme durumuna bir gönderme olabilir.

Kazan nesnesine konuşmalık türlerde “özel kullanımlarıyla” yer verildiği görülür. *Hızır Nebi Bayramı*’nda söylenen bu tekerlemede yer verilen *kazan* nesnesinin özel bir kullanımı vardır.

“Süyt gazan a süyt gazan

Süyt gazana ne gerek

Çığım çığım biz gerek

Aş bışirdim düşürdim

Yetim oğlan çağırdım

*Bir eşecik getirdim
Doyurmanı gitmerin
Bir haltacık getirdim
Doldurmanı gitmerin
Berenin oğlu bolsun
Bermediğin gızı bolsun
-Allah
Gut gutini gördin mi?
Gut'a salam berdin mi?
Şu ay doğandan beri
Yağın garaşın gördin mi?" (Azmun, 1966: 66).*

Bu tekerlemede, kazan nesnesinin *süyt kazanı* olarak adlandırılması, süt kazanının gündelik hayatta özel bir kullanıma sahip olduğunu ve tek bir iş için kullanıldığını gösterir. Bu da ayırıcı bir özellik olarak karşımıza çıkar. Türk kültüründe, kötü dilekleri ve istekleri bildirmek için kullanılan çok sayıda sözcük/sözcük grubu vardır. *Kargış, kara alkış, karnış, kargış, ilenç* ve *beddua* bunlardan bazılarıdır. *Türkçe Sözlük*'te kargış, "Kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, alkış karşıtı." (Akalin, Ş. H. vd., 2019: 1328) olarak tanımlanır.

"Katran kazanına düşesin." (Şahiner, 2014: 209).

Bu kargışta, beddua edilen kişinin ölmesi arzulanmıştır. Katran, yapısı gereği yapışkan, siyah renkli ve kıvamlı bir maddedir. Kara renk, olumsuz göndermeleri olan, ölümü ve yası çağrıştıran bir renktir. Kişinin katran kazanına düşmesi, hem ölmesini sağlar hem de sembolik olarak "karalara bulanarak" cezalandırılmasına sebep olur. Bu yüzden, bu kargışta kazan nesnesinin özel bir kullanım kazandığı görülür. Katran kazanı olarak adlandırmada ise bu nesnenin sadece bu iş için kullanıldığı anlaşıldığından bu da ayırt edici bir unsur olarak ön plana çıkar.

Kazan nesnesi konuşmalık türlerde "günlük hayattaki kullanımıyla" yani bir mutfak gereci olarak öne çıkar. Tekerlemelerde *kazan*, genellikle günlük hayatta kullanılan bir mutfak aracı olarak kullanılmaktadır.

*"Bişirmişem semeni
Etri tutub çemeni
Ay Allah, Hızır gele
El vura izi gala
Gazanım dolub daşa
Verem gohum gardaşa
Kasa kasa semeni
Hecil koymaya meni."* (Ceferzade, 1991: 8-10; Duymaz, 2002: 159).

Bu tekerlemede *kazan* mutfak gereci olarak kullanılmıştır. Tekerlemede geçen *Hızır'ın el vurmaşı, kazanın dolup taşması, komşu ve akrabalara yemek dağıtma* gibi eylemler bolluk ve berekete bir göndermedir. Kazan, bolluk-bereket sembolü olarak görülen bir nesnedir. "Dolu kazanın bitip tükenmeyen *bereketi*, ailenin bolluk ve refah içinde yaşamasının

vazgeçilmez şartıdır” (Lvova vd. 2013: 170). Kazanın dolu oluşu, aile içindeki huzur ve mutlulukla da ilişkilendirilir. Kazan, konuşmalık türlerden olan alkışlarda da tanınlanır. Alkış, “Şaman ayini sırasında söylenen kutsama; iyilikleri temenni etme, övme; üzerine okuyarak, üfleyerek kutsama; yalvarma” (Ergun 2013: 140) olarak tanımlanır.

Kadar çağlıg semis e'tten

Kara paşka dülüptüner.

Haldap kelgen haylıg aarıg

Haylı-la beer, esti-le beer (Bapaeva, 2008: 107)

Bu örnekte, Tıva Türklerinden bir kamın kendisine söylediği alkışın küçük parçası verilmiştir. Burada, *paşka* olarak verilen *kazan*ın mutfak aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. *Kazanda* yağlı semiz etle birlikte davetsiz gelen hastalıkların da eriyerek yok olması temenni edilmektedir. Bu durum, Güney Sibirya Türk topluluklarının geleneksel dünya görüşüne paralellik gösterir. Çünkü, “Pişirme ve yeme ile özdeşleştirilen ölüm ve yeniden diriliş birliği Teleütlerin hastalıklar hakkındaki inançlarında da yansıtılmaktadır” (Lvova vd., 2013: 167). Hastalığın ateşle seyrederek çocuğu ya da hasta kişiyi pişirmesi gibi kazan içerisinde hastalıklar da sembolik olarak pişirilir ve yok edilir.

Baştaŋgızı maŋnık bolzun.

Bastırganı çıraa bolzun.

Haram bolba, kazançıkka hayındırba.

Hınır bolba, hımışçıkka hayındırba. (Bapaeva, 2008: 163)

Tıva Türklerine ait bu alkış, yeni evlenen bir geline söylenmektedir. Genç kızlara hayır dua ederken genellikle evlilik hayatlarını kolaylaştırıcı öğütler de verilir. Bu alkışta, genç geline çayı küçük *kazanda* (kâsede) kaynatma denilerek öğüt verilmiştir. Gelinin cimri değil eli açık olmasının istenmesi bir mutfak gereci olan kazan üzerinden örneklendirilmiştir.

Üyönörgö baş caynasın,

Kazanıngarga aş kaynasın,

Oçokunördön ottuk öçpösün, ,

Başınardan bakıt keptesin (Polat, 2007: 435)

Yeni evlenenlere hayır dua etme geleneği Kırgız Türklerinde de görülür. *Kazan*ında aş kaynamasının istenilmesi güzel bir alkış örneğidir. *Kazan*, bu alkışta mutfak gereci olarak kullanılmıştır ve ocağın tütmesini yani ailenin devamlılığını simgeler.

Kargışlar, olumsuz dilek ve dua bildirdikleri için zorda kalınmadığı müddetçe kullanılmazlar.

“Kazan, kazan da kazanının dibi delik olsun” (Uysal, vd.,1992: 660).

Kazan, bu kargışta bir mutfak aracı olarak kullanılmıştır. Beddua edilen kişi ne kadar çalışırsa çalışsın, kazanının asla dolmaması arzu edilmiştir. Bir evde aşın pişmemesi çok kötü bir durumdur. *Kazan* delik olunca, asla tam dolmaz ama bir şekilde kaynamaya devam eder. Kargış her

ne kadar olumsuz olsa da “kazanının delik olması” ile “kazanının kaynamaması” arasında fark vardır. Bu fark, Gaziantep’ten derlenen bu kargışla daha iyi anlaşılabilir:

“Ocağında kazanın kaynamaya.” (Şahiner, 2014: 210).

Bu kargışta, kötü dua edilen kişinin evinde kazanının kaynamaması yani ocağının sönmesi istenmektedir. Kazan, bu kargışta metaforik bir ifade kazanmıştır ve oldukça vurucu bir kullanımı vardır.

Kazan, konuşmalık türlerde sahip olduğu “ayırıcı renkler” ile tasavvur edilir. Bir nesnenin sahip olduğu renk, onun niteliği ve işlevi hakkında bilgi verir.

“Dışı kazan karası

İçi peynir mayası.” (URL-3).

Kazan nesnesinin rengine yani “kara” renge gönderme yapılan bu bilmecenin cevabı *kestanedir*. Benzer bilmeceler, kabuklu yemişlerden olan *findık* ve *ceviz* için de söylenmektedir.

“Dam üstünde

Kalaylı kazan.” (Başgöz ve Tietze, 1999: 133).

Bu bilmecenin cevabı *aydır*. Kazan kalaylandığında metalik bir gri renkle parlar. Ay, parlaklık ve renk açısından *kalaylı kazana* benzetilmiştir. Kazanın kalaylı olması da ayırıcı bir nitelik olarak karşımıza çıkar.

“Kara kara kazanlar,

Kara yazı yazanlar,

Sevdiğini görmesin,

Aramızı bozanlar” (Erçiftci Yılmaz, 2022: 81).

“Kara kara kazanlar,

Kara yazı yazanlar,

Cennet yüzü görmesin (Ölmedikçe sürünsün)

Aramızı bozanlar! (Artun, 2006, s. 77-78).

Farklı türkülerde yer verilen bu mâni şeklindeki kargışlar oldukça dikkat çekicidir. Mâninin son iki dizesinde arabozan kimselere iki farklı şekilde beddua edildiği görülmektedir. Burada, arabozucu eylem kara renkle özdeşleştirilmiştir. Mâninin doldurma dizesinin de vurucu olması için kazanın ve yazının kara oluşuna gönderme yapılmıştır. Her iki kullanımda da kazanın gündelik kullanımıyla verildiği görülür.

Kazan, konuşmalık türlerde “fiziksel nitelikleriyle” vurgulanan bir nesne görünümündedir. *Kazan* nesnesinin genellikle büyük ve ağır oluşunun fiziki açıdan öne çıkarıldığı görülür. Manas Destanı’nda, Er Koşoy’un, Oyrot ile mücadelesinde, destan anlatıcısı Er Koşoy’a başarılı olması için şu alkışı söyler:

“Kapatılmış kalan cennetin

Kapısını açan Er Koşoy,

Bağlanıp kalan pazarın

*Yolunu açan Er Koşoy!
Namusun duruyor başında,
Ruhun duruyor karşında!
(Seni) ruhların korusun!
Meleklerin yardımcı olsun!
Çağırın sesin ezan gibi, hocam
Başında sarık kazan gibi, hocam!
Melekler yardımcı olsun,
Ruhlar (seni) desteklesin!” (Yoldaşoğlu, 2000: 61).*

Kırgız Türklerinde kadın ve erkek başlıkları hacim ve görünüş olarak büyük bir yapıdadır. Bu alkışta, kahramanın başındaki sarık şeklen ve büyüklük olarak *kazana* benzetilmiştir. Ayrıca büyük başlık takmanın statü simgesi olduğu da düşünülebilir.

*“Siyah ineğin altında
Kırmızı dana.” (Elçin, 1983: 59).*

Bu bilmecede, cevabı aranan iki şey vardır. İlk dizede cevap *kazandır*. *Kazan*ın büyüklüğüne ve rengine gönderme yapılmıştır. *Kazan* büyük bir hayvan olan siyah/kara inekle özdeşleştirilmiştir. İkinci dizede ise cevap *ateştir*. *Ateş* kırmızı rengiyle ve *kazandan* küçük oluşuyla öne çıkarılmıştır. *Ateş*, fiziksel olarak kendisinden büyük olan *kazan*ın yavrusu olarak tasavvur edilmiştir. Bu durum, *ateşle kazan* arasındaki organik bağa da bir göndermedir.

“Ocak başında kara öküz.” (Başgöz ve Tietze, 1999: 400).

Bu bilmecede ise *kazan*, hem fiziksel hem de renk olarak kara bir öküz benzetilmiştir. Yapı olarak öküz büyükçe bir hayvandır. *Kazan* da yapı olarak büyük olduğu için aralarında ilgi kurulmuştur. Bilmecede, *kazan* ve *ocak* arasında var olan organik bağa göndermede de bulunulmuştur.

“Dere dibinde kara domuzcuğum.” (Başgöz ve Tietze, 1999: 399).

Bu bilmecede cevabı aranan nesne *kazandır*. Önceki bilmecelerden farklı olarak, bu bilmecede *kazan* nesnesinin benzetildiği hayvan besi hayvanı olmayan “kara” renkli bir *domuzcuktur*. Her üç benzetmede *kazan*ın rengi ortaktır. Ancak bu bilmecede *kazan*, küçük bir *yaban domuzuna* benzetilmiştir. *Dere dibinde* ifadesi de bu *kazan*ın dere kenarında çamaşır yıkamak için kullanılan ve isten kararmış bir görünümü olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Türk kültüründe domuz, eti yenilmeyen ve zararlı kabul edilen bir hayvandır. Bilmecede domuz bu şekilde yer verilmesi domuzların ormanlarda, yerleşim yerlerinin yakınlarında ve su kenarlarında yaşamasıyla alakalı olabilir.

“Yer altında kazan kaynar.” (URL-4).

Bu bilmecenin cevabı *volkandır*. İçerisinde sıvının kaynadığı *kazan* fokurdar ve duman çıkarır. Bilmecede de *kazan*ın bu şekilde tasavvur edilen şekli ile volkanların fiziki yapısı arasında bir benzerlik ilgisi kurulmuştur.

Bir dilin söz varlığını ortaya koyan dilsel birimler olarak nitelenen atasözleri ve deyimler, ait olduğu toplumun kültürel kodlarını barındırmaktadır. Bu kültürel kodlar, toplumların duygu ve düşünce dünyasının oluşumunda etkili olan unsurları işaretlemektedir. Türk toplumunun dünya görüşünde ve dil-dünya görüşünde kendine yer bulan atasözü ve deyimlerde de işaretlenmiş olan nesnelerden biri *kazan*dır.

Kazan, Türk halk edebiyatının konuşmalık türlerinden olan atasözleri ve deyimlerde “sembolik kullanımlar” kazanmıştır. Türkçede *kazan* göstergesiyle **ağır kazan geç kaynar** “1) Kalın kafalı insan bir konuyu zor anlar; 2) tembel olan işi geç yapar.”, **kazan kaynamayan yerde maymun oynamaz** “Hiçbir iş karşılıksız yapılmaz.”, kaynayan kazan kapak tutmaz “İçten içe, gizlice gelişen olaylar veya duygular bir yerde patlak verir.”, **el kazaniyla aş kaynamaz** “Önemli bir iş, başkalarının yardımıyla başarılamaz, iş her an yarıda kalabilir” anlamında kullanılan bir söz.”, **bir baş soğan bir kazanı kokutur** “Kötü bir kişi, kötü bir davranış, kötü bir söz, büyük bir topluluğun havasını bozar.” (Aksoy, 1989: 181), **kazanmayanın kazanı kaynamaz** “Kazancı olmayan kişinin evinde yemek pişmez.”, **gürültü istemeyen kazancı dükkânına girmez** “Kafasını dinlemek isteyen kimse, gürültülü patırtılı işlerde görev almaz” anlamında kullanılan bir söz.”, **ikisini bir kazana koysalar kaynamazlar** “Aralarındaki anlaşmazlık o kadar büyüktür ki onları uzlaştırma çaresi bulunamaz.”, **ağustosta beyni kaynayanın zemheride kazanı kaynar** “Yazın çalışan kışın rahat eder.”, **gençlikte para kazan (veya taş taşı), kocalıkta kur kazan (veya ye aşı)** “Kişi gençliğinde çalışıp para biriktirmelidir ki ihtiyarlığında çalışmadığı zaman onunla rahat rahat geçinsin” anlamında kullanılan bir söz.”, **iki baş bir kazanda kaynamaz** “Ayrı ayrı düşünceleri ve kişilikleri bulunan iki kişi bir arada yaşayamaz, bir işi birlikte yapamazlar.”, **sade pirinç zerde olmaz, bal gerektir kazana** (Aksoy, 1989: 371) gibi atasözleri vardır. Türk atasözlerinde *kazan* nesnesi, temelde aş, kaynamak, pirinç, bal gibi yemek kültürüne ait unsurlarla verilmekte ve mutfakta kullanılan bir araç-gereç olmasına atıf yapılmaktadır. Ancak bu araç atasözlerinde metaforik bir kullanıma dönüşmektedir. *Kazan* nesnesinin Türk toplumunda, birleştirici, bütünleştirici özelliğiyle aş kavramının yerine kullanıldığı görülmektedir. Türk toplumun temel yapı taşlarından biri *aile*dir. Aile kavramının oluşturulmasında, aile üyelerinin bir yemek masasında bir araya gelebilmesi önemli bir ölçüttür. Ailede yemek pişmesi veya kazan kaynaması o ocağın/ailenin sürdürülebilirliğini göstermektedir. Bu nedenle atasözlerinde kazan nesnesi ve bununla ilgili birimlerin aile kurumunu temsil ettiği düşünülebilir.

Türkçede *kazan* göstergesiyle oluşturulmuş deyimlerde de *kazan* nesnesinin tanıklandığı ve sembolik anlamlar kazandığı görülür. **Başı kazan gibi olmak** “Başında çok ağrı ve uğultulu bir sersemlik olmak: “Başım kazan gibiydi, bir kavanoz aspirin içsem ağrımın geçeceğine ihtimal vermiyordum.” - T. Dursun K.”, **(bir yer) kazan (biri) kepçe** “‘bir yeri etraflica (dolaşmak, aramak)’ anlamında kullanılan bir söz: İstanbul kazan ben kepçe, üç gün onu

aradım.” **kafası kazan (gibi) olmak** “Kafası şişmek.”, **kazan kaldırmak (devirmek)** “tar. 1) yeniçeriler yemek pişirilen kazanı devirerek ayaklanmak, isyan etmek: “İkide birde kazan deviren yeniçerilerin dışında askerlikte talim ve terbiye esaslarına göre Avrupai bir nizam ile askerliğimizin ihdası pek hayırlı olmuştu.” -A. Ş. Hisar. 2) mec. Yöneticinin bir tutumuna karşı hep birden ayaklanmak, isyan etmek.”; **cadı kazanı gibi kaynamak** “Dedikodu, kargaşa çok olmak.”; **(birinin) kazanı kapalı kaynamak** “İçyüzü bilinmemek.”; **ayı kazana sıçtı** “Aptal ve kaba adam, o güzel durumu, en çirkin biçimde berbat etti.” (Aksoy, 1989: 538), **bir kazanda kaynamak** “Anlaşmak, uyusmak, bağdaşmak.” gibi deyimler vardır. Türkçe deyimlerde *kazan* nesnesi, atasözlerinde olduğu gibi birleştirici/bütünleştirici bir araç olarak görülmektedir. Ancak deyimlerde *kazan* nesnesinin olumsuz kullanımlarını da görmek mümkündür. Özellikle *kazan kaldırmak* deyiminde yeniçerilerin *kazan* nesnesine sembolik bir değer kazandırarak itaatsizliklerini bu yolla gösterdikleri görülmektedir. “Kazan, Bektaşilerin dergâhına bağlı olarak kurulan Yeniçeri ocakları için de özel bir yerdedir. Yeniçeri ocaklarında *kazân-ı şerif* korunması gereken kutsal bir eşya sayılmıştır. Ona özel bir bölüm ayrılmış (kazanlık) ve korunmaları için bekçiler görevlendirilmiştir.” (Alptekin, 2009: 20). *Kazan kaldırma*, *kazan* nesnesinin birleştirici/bütünleştirici özelliğine yapılan bir darbe olarak nitelenebilmektedir. Olumsuz kullanımlara *cadı kazanı kaynatmak*, *cadı kazanı* gibi deyimler de örnek olarak verilebilir. Burada *cadı kazanı*, mitolojide ve masallarda oldukça sık kullanılan sembolik bir değerdir. Cadılar ve onlarla ilgili anlatılar, özellikle Ortaçağ Avrupası’nda ortaya çıkmış ve tüm dünyada etkili olmuştur. Cadılar, kötücül varlıklar olması sebebiyle bu varlığa ait unsurlar da dilde olumsuz anlamlarla ve kullanımlarla karşımıza çıkmaktadır. *Cadı kazanı kaynatmak* deyiminde, *kazan* cadıların kötücül büyülerini yapmak için kullandıkları bir araç olarak nitelenmektedir. Türkçede bu deyim, dinî, ahlaki ve toplumsal değerlere aykırı olan, insanlar arasında kin ve nefret duygusunu perçinleyen *dedikodu* kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Cadının *kazan kaynatarak* gerçekleştirdiği kötücül büyüler ile insanların fitne içerikli sözlerinin aynı işleve sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç

Dil ve kültür unsurları içerisinde *kazan* nesnesi, farklı biçimler, kullanımlar ve kazandığı sembolik anlamlarla Türk kültürü için oldukça önemlidir. Türk kültüründe ve toplumunda *kazan*, özellikle yemek kültürü bağlamında öne çıkmakta ve kullanım göstermektedir. Türklerde “aş yapmak, dağıtmak” kavramıyla birlikte gelişen *kazan*, tekke-dergâhlarda, yeniçeri ocaklarında, toy, tören ve düğün gibi farklı etkinliklerde insanları bütünleştiren bir araç görevi üstlenmektedir. *Kazan* nesnesinin, toplumsal olarak üstlendiği bu vazife, nesneye ocak, ateş ve maden kültüyle bağlantılı olarak bir kutsallık kazandırmış ve zaman içerisinde dönüşüme uğrasa da en temel özelliği korunmuştur.

Kazan, farklı kültür, mitoloji ve eserlerde çeşitli kullanımlarla kendine yer bulmuş önemli bir nesnedir. Bu nesne, dünya mitolojisinde öncelikle ana rahmiyle ilişkilendirilmekte ve yenilenmenin, yeniden doğuşun kaynağı olarak görülmektedir. Bunun dışında Pagan kültüründe “cadı kazanı” sembolüyle büyüün kaynağı olarak işlenmektedir.

Arkeolojik verilerle de Türk maddi kültürü için önemi ortaya konulan kazan, somut olmayan kültürel miras bağlamında da ele alınmıştır. Türk halk edebiyatının anlatmaya bağlı türlerinin tamamında kazan nesnesi ve farklı kullanımlarına rastlanılmaktadır. Türk mitolojisinde kazan nesnesinin dişil bir anlam kazandığı düşünülmektedir. Türk mitolojisinde bu nesnenin madeni olan demirle ilintili olarak kazana sahip olmanın önemi üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır. Destanlarda, çeşitli sayılarla kazan nesnesine işaret edilmesi, yönetimde yer alan beylerin toplum içerisindeki saygınlığını belirten toyların, şöenlerin düzenlenmesi *kazanla* sembolleştirilmiştir. Özellikle Askazan Baatır destanında kahramanın *Askazan*; Dede Korkut’ta *Deli Dönmez’in Salur Kazan* adını alması yine bu bağlamda dikkat çekicidir. Türk efsanelerinde *kazan*, genellikle yemek yapılan mutfak gereci, kerametini gösterildiği, içinde define saklanan araç ve sihirli bir nesne olarak tasavvur edilmiştir. Masallarda, kazan nesnesinin kötücül karakterle ilintili olduğu gözlemlenmektedir. Fıkra türünde, insan-nesne ilişkisinin çok net olduğu Nasreddin Hoca örneğiyle tanıklanmıştır.

Kazanla ilgili konuşmalık türler incelendiğinde özellikle atasözleri ve deyimlerde kazan nesnesini işlevine dönük kullanımlar olduğu belirlenmiştir. Bu birimlerde aş yapımında ve dağıtımında toplumu birleştirici ve bütünleştirici rolüne, kazanın mitoloji ve Pagan inancıyla bağlantılı olarak büyüye ve ailenin en temel birimi olmasına atıf yapılmaktadır. Bu kullanımlar, kazanın Türk toplumunda genellikle olumlu çağrışımlara sahip olduğunu göstermektedir. Cadı kazanı sembolüyle bağlantılı olarak ortaya çıkan kullanımlarda olumsuz durumları veya olayları ifade etmektedir. Bilmece, alkış-kargış ve tekerlemelerde kazan nesnesi tespit edilmiş, nesnenin kullanımı ve kazandığı sembolik anlamlar üzerinde de durulmuştur.

Sonuç olarak *Kazan* nesnesinin, Türk dilinde ve kültüründeki yeri göz önüne alındığında, bu nesnenin “statü” ve “toplumsal bütünleşme simgesi” olarak görüldüğü tanıklanmıştır. *Kazan* nesnesinin, Türk toplumu için özel ve derin anlamlar ihtiva ettiği, *anlatmalık* ile *konuşmalık türler* bağlamında nasıl ve ne şekilde kullanıldığı ortaya konulmuştur. Böylece nesnenin eski Türklerden itibaren sürekliliği tanıklanmıştır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

Akalın, Ş. H. vd. (hzl.). (2019). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.

Akan, S. (2019). *Özbek destanlarından Polken rivayeti Göroğlining tugilişi (Vr. 7- 47) adlı eserin destan dili eğitimi açısından incelenmesi*. İstanbul: Marmara

Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Aksoy, Ö. A. (1989). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I: Atasözleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp.
- Ali, M. & Velten, J. C. (2017). Relationships between human beings and objects: An extension of parasocial interaction. *The Journal of Communication and Media Studies*, 2(1), 1-9.
- Alptekin, T. (2009). *Prof. Irene Melinkoff'un ardından, inceleme, son yazıları, mektuplar*. İstanbul: Demos.
- Arıkan, M. (2007). *Kazak destanları 2: Kubıkul, Dotan-Batır, Kulamergen-Joyamergen, Karabek-Batır*. Ankara: TDK.
- Arslan Karaküçük, S. (2010). Korkunun kadınları: Cadılar ve cadıcılık. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 38-64.
- Artun, E. (2006). *Adana halk kültürü*. Ankara: Ulusoy Matbaacılık.
- Arvas, A. (2012). *Kitab-ı Dedem Korkut ve Kıpçak sahası epik destan geleneği*. Ankara: Hâkim.
- Azmun, Y. (1966). Türkmen halk edebiyatı hakkında. *Reşit Rahmeti Arat İçin*, 32-83, Ankara: TKAE.
- Azmun, Y. (2019). *Dede Korkut'un üçüncü elyazması / soylamalar ve iki yeni boy ile Türkmen sahra nüshası/metin-çeviri-sözlük-tıpkıbasım*. İstanbul: Kutlu.
- Bakırcı, N. (2006). *Niğde masalları*. Niğde: Niğde Yüksek Öğrenim Vakfı.
- Bal Hatunoğlu, N. (2023). *Hatay efsanelerine sembolik yaklaşım*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bapaeva, J. M. (2008). *Tuva kamlarının alkışları (inceleme-metin-aktarma)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Başgöz, İ. - Tietze, A. (1999). *Türk halkının bilmeceleri*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Baudrillard, J. (1968). *Nesneler sistemi*. (çev.: Oğuz Adanır – Aslı Favaro), Ankara: Doğu Batı.
- Bayat, F. – Çama, Ç. (2023). *Türk inanç paradigmasında kültler*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Bedir, A. (2023). *Erzurum fıkraları ve fıkra tipleri*. Ardahan: Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Berktaş, F. (1995). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın: Hristiyanlık ve İslâmiyet'te kadının statüsüne karşılaştırmalı bir yaklaşım*. İstanbul: Metis.
- Boratav, P. N. (1946). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Ankara: Millî Eğitim.
- Boratav, P. N. (1984). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Gerçek.
- Ceferzade, E. (1991). Hızır Nebi bayramı. *Elm ve Hayat*, 2, 8-10.
- Csikszentmihalyi, M. - Rochberg-Halton, E. (1981) *The Meaning of things: Domestic symbols and the self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çalış, S. M. (2017). Karadeniz'in kuzeyinde yer alan İskit kurgan buluntularındaki savaş betimlemeleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 42-60.
- Çobanoğlu, Ö. (2018a). *Halk edebiyatına giriş I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Demir, N. (2019). *Dede Korkut destanı*. İstanbul: Ötüken.
- Diken, H. A. (2023). Dede Korkut hikâyelerindeki iktisadî unsurlara genel bir bakış. *Cumhuriyet'in 100. Yılında Bilge Kağan'dan Atatürk'e Uluslararası Türkçe ve Türk Edebiyatı Kurultayı Bildiri Tam Metinleri Kitabı* içinde. (ed.: Muhsine Börekçi), 88-99, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Duman, M. (2018). *Nasreddin Hoca ve 1616 fıkrası*. İstanbul: Everest.
- Durbilmez, B. (2008). Nahçıvan Türk halk inanışlarında mitolojik sayılar. *Journal of Turkish Studies*, 3, 340-352.
- Duymaz, A. (2002). *İrfanı arzulayan sözler tekerlemeler*. Ankara: Akçağ.
- Egimbaeva, S. (2012). *Kırgız destanları 10: Güldana – Askazan Baatır*. (hızl.: Zekeriya Karadavut). Ankara: TDK.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut kitabı Türkistan / Türkmen sahra nüshası soylamalar ve 13. boy: Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi*. İstanbul: Ötüken.
- Elçin, Ş. (1983). *Türk bilmeceleri*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Erciftci Yılmaz, D. (2022). *Folklorun işlevsellik kuramı bağlamında türkülerde yer alan alkış ve kargışlar üzerine bir inceleme*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Erdy, M. (1995). Hun and Xiong-nu type cauldron finds throughout Eurasia, *Eurasian Studies Yearbook*, 67, 5-94.
- Ergun, M. (2013). *Yakut destan geleneği ve Er Sogotoh*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Glaser, G. (2021). The Cauldron – a powerful feminine symbol of regeneration, enlightenment and human destiny. *Makedonski Folklor*, 18, 191-208.
- Günay, U. (1975). *Elâzığ masalları (inceleme)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Güneş, R. (2019). *Âşık Garib hikâyesi (inceleme-metin)*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi.
- Gürel, O. K. (2023). *Kütahya efsanelerindeki kültler ve bu efsanelere bağlı ritüeller*. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Haznedaroğlu, A. (2020). Salur Kazan'ın ad kazanması üzerine. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9(21), 163-185.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2013). *Diyarbakır efsaneleri*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Kanat, C. (2010). *Ortaçağ Türk devletlerinde suç ve ceza*. İstanbul: Küre.
- Kara, Y. (2022). Kadınlara yönelik şiddetin karşılaştırmalı bir analizi: Cadı avlarından Türkiye'deki kadın cinayetlerine. *International Journal of Social Inquiry*, 15(1), 69-84.
- Karademir, F. (2007). *Türk halk bilmecelerinin yapı, dil ve üslup özellikleri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kılıç, A. (2022). *İncili Çavuş (inceleme/Arap harfli-transkripsiyonlu ve sadeleştirilmiş metin)*. Kayseri: Makarar-ı Ulemâ.
- Kocakaplan, İ. (2004). Dede Korkut'un delileri. *Millî Folklor*, 64, 18-24.
- Lvova, E. L. vd. (2013). *Güney Sibiryâ Türklerinin geleneksel dünya görüşleri: Kâinat ve zaman*. Nesneler dünyası. (çev.: Metin Ergun), Konya: Kömen.

- Ocak, A. Y. (1992). *Kültür tarihi kaynağı olarak menâkıbnâmeler*. Ankara: TTK.
- Orazbakoğlu, S. vd. (2007). *Kırgız destanları 6: Manas destanı*. Ankara: TDK.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi*. C. II, Ankara: TTK.
- Özarslan, M. (1998). Oğuz Kağan destanı'nda tarihî, dinî, beşerî ve tabiatüstü unsurlar. *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, (ed.: Metin Özarslan - Özkul Çobanoğlu), 424-438, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özsaray, Y. E. (2021). İnsan nesne ilişkilerini Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden okumak. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 23, 77-97.
- Polat, K. (2007). Kırgız halk dindarlığında dua fenomeni. *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet'e Katkıları Sempozyumu: 31 Mayıs- 1 Haziran 2007- Isparta Bildiriler*, (ed.: İsmail Hakkı Göksoy - Nejdet Durak), 426-439, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Raykoviç, L. (1965). Ohri Gölü civarında Makedonya'da derlenmiş Nasreddin Hoca fıkraları. *İlgaz, Aylık Fikir, Sanat ve Eğitim Dergisi*, 4 (47), 8.
- Ryskulbek, D. vd. (2020). Yedi sayısının kritik özellikleri. *BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2020 (2 - Kazakistan Özel Sayısı), 142-157.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt masalları*. Ankara: Akçağ.
- Sevindik, A. (2021). *Türk mizah ekolojisi*. İstanbul: Ötüken.
- Şahiner, A. E. (2014). *Gaziantep halk kültüründe dua (alkış) ve bedduaların (kargış) halkbilimsel incelemesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şimşek, E. (2001). *Yukarıçukurova masallarında motif ve tip araştırması*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Tavkul, U. (2004). *Karaçay-Malkar destanları*. Ankara: TDK.
- Temur, N. (2018). *Er Töştük destanı. Cusup Mamay varyantı (inceleme-metin)*. Ankara: Grafiker.
- Tokmakçıoğlu, E. (1991). *Bütün yönleriyle Nasreddin Hoca*. İstanbul: Yılmaz.
- Topaç, T. (2024). *Tokat'tan derlenen efsaneler üzerine bir araştırma (inceleme-metin)*, Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Torebekkyzy, L. (2021). Türk halk kültüründe ve edebiyatında yedi sayısı, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 82-91.
- Tuncel, R. (2023). Eski Türk avcılığının inançsal ve ritüelistik boyutları. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 1122-1136.
- Uçar, A. (2012). *Teselliyi eşyada aramak: Türkçe romanda nesneler*. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Uysal, A. vd. (hızl.). (1992). *Dünü ve bugünüyle Karaman. Kültür, tarih, coğrafya, ilçe, kasaba ve köyler*. Karaman: Yunus Emre Kültür Derneği.
- Yaman, H. (2023). Adbilim ve kültürdilbilim bağlamında lakaplar üzerine bir araştırma: Tokat-Nebiköy örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11 (37), 123-141.

- Yaman, S. - Yaman, H. (2020). Derleme Sözlüğü bağlamında Anadolu ağızlarında olağanüstü varlıklarla ilgili sözvarlığı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı I(I), 141-148.
- Yaman, S. (2023). *Türk masalları ve Holbek yöntemi*. Ankara: Grafiker.
- Yardımcı, M. (2002). *Başlangıcından günümüze halk şiiri, âşık şiiri, tekke şiiri*. Ankara: Ürün.
- Yavuz, N. -Baş, M. K. (2017). *Deyimlerin hikâyeleri*. Ankara: Grafiker.
- Yeşildal, Ü. Y. (2015). *Er Töştük destanı (inceleme-metin)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yeşiltaş, K.- Dinç, N. (2011). *Bâtını Mevlâna*. İstanbul: Sınır Ötesi.
- Yoldaşoğlu, F. (2000). *Alpamış destanı*. Ankara: Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: Erzurum efsaneleri. <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-281262/erzurum-efsaneleri.html> (Erişim: 10.11.2024)
- URL-2: Masal tekerlemeleri. https://www.xn--edebiyatgretmeni-twb.net/masal-tekerlemeleri.htm#google_vignette (Erişim: 12.11.2024)
- URL-3: Bursa bilmeceleri. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturatlasi/halk-edebiyati892601> (Erişim: 12.11.2024)
- URL-4: Yer altında kazan kaynar. <https://bilmeceler.tr/yer-altinda-kazan-kaynar/> (Erişim: 12.11.2024)

Extended Summary

Objects play an important role in human social relationships and communication. Objects have existed alongside humans and have maintained their existence through constant interaction. The cauldron is an important object that has found its place in different cultures, mythologies, and works with various uses. In world mythology, this object is primarily associated with the womb and is seen as the source of renewal and rebirth. In addition, in Pagan culture, it is used as the source of magic with the symbol of the “witch’s cauldron.” The importance of the cauldron for Turkish material culture, which has also been revealed by archaeological data, has been addressed in the context of intangible cultural heritage. The fact that the cauldron object has gained importance in society and has been sustainable proves that the origin of this object and its function can be traced back to very ancient times. In Turkish mythology and belief systems, the cauldron’s interaction with fire, hearth, and metal cultures is also a manifestation of this.

The cauldron is an important object in Turkish culture that is in constant interaction with people. For this reason, the cauldron object is frequently encountered in different genres of Turkish folk literature. In this study, the cauldron object is examined in the context of the narrative and conversational genres of Turkish folk literature. A literature review was conducted to determine how and in what manner the cauldron object is used in these genres, and the data obtained were evaluated.

The cauldron object and its various uses are found in all narrative genres of Turkish folk literature. In Turkish mythology, the cauldron object is thought to have acquired a feminine meaning. In Turkish mythology, the importance of owning a cauldron is evaluated in relation to iron, the metal from which it is made. In epics, the cauldron is symbolized by various numbers, and the organization of feasts and banquets, which indicate the prestige of the beys in society, is symbolized by the cauldron. In Turkish legends, the cauldron is generally

imagined as a kitchen utensil used for cooking, a vessel displaying miracles, a tool for hiding treasures, and a magical object. In fairy tales, the cauldron is observed to be associated with evil characters. In the fable genre, the relationship between humans and objects is very clear, as witnessed in the example of Nasreddin Hoca.

When examining conversational types, it has been determined that there are uses related to the function of the cauldron, especially in proverbs and idioms. These units refer to the cauldron's role in uniting and integrating society in the preparation and distribution of food, as well as its connection to mythology and Pagan beliefs, magic, and its status as the most basic unit of the family. These uses show that the cauldron generally has positive connotations in Turkish society. Uses associated with the symbol of the witch's cauldron, on the other hand, express negative situations or events. The cauldron object has been identified in riddles, applause-boos, and rhymes, and its use and the symbolic meanings it has acquired have also been discussed. In conversational genres, references and uses of the cauldron object have been determined based on its ritualistic dimension, physical qualities, color, and use in daily life.

In conclusion, considering the place of the cauldron object in the Turkish language and culture, it has been witnessed that this object is seen as a "status" and "symbol of social integration." It has been revealed that the cauldron object has special and deep meanings for Turkish society and how and in what way it is used in the context of narrative and conversational genres. Thus, the continuity of the object since the ancient Turks has been documented.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır./*No support was received from any institution or organization for this article.*

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Bu makalede yapay zekâdan yararlanılmamıştır./*GenAI was not used in this article.*

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır./*There is no statement of support or gratitude.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu/Aauthor's Note: Yazarın bir notu yoktur./*There is no author's note.*

Katkı Oranı Beyanı/Author Contributions: Makale tek yazarlıdır. / *The article has a single author.*